

AUTORIAUS ŽODIS

Laikai ir valdžios keitėsi skubiai ir drastiškai. Lietuva ir vėl, jau trečią kartą, atgautos nepriklausomybės dvasioje ieškojo savo politinės ir ekonominės egzistencijos gyvavimo kelio. Šiuo laikotarpiu, įvairių aplinkybių, teisėtų ir neteisėtų, sąlygomis, atsirado daug iki šiol verslo srityje nepatyrusių arba menkai patyrusių talentingų verslo organizatorių ir vykdytojų, kita vertus, ir nemažai nusivylusių, verslą praradusių sužlugdytų žmonių, atsidūrusių, galima sakyti, prie šiukšlių konteinerio.

Šiame romane autorius pasakoja apie realų gabų verslininką ir jo šeimos narius, apie jų pakilimo ir nuosmukio kelią. Žinoma, tikrieji vardai ir pavardės pakeisti, bet aprašomi įvykiai ir situacijos daugeliu atvejų yra tikros, tik šiek tiek paryškintos ir papildytos autoriaus vaizduotės. Rašydamas šį romaną autorius rėmėsi ir savo asmenine patirtimi, nes pats pirmąjį nepriklausomybę atgavusios Lietuvos gyvavimo dešimtmetį buvo aktyvus verslo atstovas ir dalyvavo anuomet nelengvoje ir pavojingoje verslo kovoje. Romano autorius buvo individualios komercinės prekybinės įmonės savininkas ir kelių akcinių bendrovių vienas iš pagrindinių akcininkų, todėl daugelis romane aprašomų įvykių ne kažkur girdėti, o dažnai asmeniškai išgyventi.

Gal kas iš skaitytojų pasakys: ir kam kalbėti apie įvykius, kuriuos daugelis pamename? Nežinau, ar taip kalbantieji teisūs. Iki šiol autoriui neteko aptikti literatūrinio kūrinio, kuris atspindėtų tą labai sudėtingą ir pavojingą nepriklausomos Lietuvos savarankiško ekonominio gyvenimo kūrimosi laikotarpį, todėl siekia bent iš dalies užpildyti šią spragą, remdamasis tikrais nutikimais.

Be to, autorius nori pranešti savajam skaitytojui, kad šis jo kūrinys dėl gilėjančios senatvės ir silpstančio regėjimo yra paskutinis, autorius baigia literatūrinę veiklą, prasidėjusią prieš gerus dvidešimt metų. Ta proga autorius nori padėkoti gausiems jo romanų vertintojams ir skaitytojams, taip pat nudžiuginti keletą piktdžiugiškų damų, atkakliai raginusių jį apskritai mesti rašyti.

Autorius nori išreikšti nuoširdžią padėką savo kone visų pagrindinių parašytų darbų redaktorei Loretai Paškevičienei už jos taiklius ir naudingus pastebėjimus, nuoširdumą ir toleranciją.

Naktinis svečias

Kostas Balčius, įtraukęs galvą į gerokai panešoto lietpalčio apykaklę, gelbėdamasis nuo rudeninės vakaro drėgmės, besiskverbiančios pro lengvus vasarinius drabužius, lėtai žingsniauvo Vilniaus senamiesčio gatve. Buvo 1996 metų spalio pabaiga, niūrus ir vėsus penktadienio vakaras. Įkyriai iš dangaus purškiantis, tegu ir nelabai gausus lietus išvaikė vilniečius iš miesto gatvių. Visi po darbų išsiskirstė po namus ir vakarieniaudami spoksojo į televizoriaus ekraną, kuriame drąsioji pranešėja Eglė Bučelytė skaitė permainingas vakaro žinias.

Kostas jau gerą valandą, o gal ir ilgiau be konkretaus tikslo slampinėjo Vilniaus gatvėmis. Jam nesinorėjo grįžti į savo ne per seniausiai nusipirktą pigų vieno kambario butą atokiame Vilniaus miesto mikrorajone už Vilnelės, nykiame Užupio užkampyje. Čia glaudėsi įvairaus plauko nusigyvenę miestiečiai, alkoholikai, įvairūs atvykėliai ir bohema save vadinantys meno atstovai. Niekas tuo metu nė pagalvoti negalėjo, kad neilgai trukus, po metų kitų, šis Dievo užmirštas rajonas ant kalvos nenuoramų menininkų dėka pavirs tikru Paryžiaus Monmartru su savo konstitucija ir nuostabiu laisvės simboliu – trimi-tuojančiu Užupio Angelu – aikštės centre.

Kostas apsigyveno Užupio rajono gale, Olandų gatvėje, netoli plačios užmiesčio magistralės, už kurios riogsojo dar sovietmečiu pastatyti laidojimo namai. Leisdamasi žemyn magistralė kirtosi su keliu į Naująją Vilnią ir plačiu asfaltuotu keliu, vedančiu iki kilimų ir elektros skaitiklių fabrikų.

Kosto Balčiaus įsigytas būstas buvo viename iš kelių nutriušusių sujungtų senovinių namų, pačiame kiemo gale. Drėgnas, tamsus ir pelėsiomis atsiduodantis butas, ne visada veikiantis televizorius (jį atgaivinti galėdavai trinktelėjęs kumščiu per medinį paviršių), kieme dieną vakarą besibūriuojantys neišskaus plauko vyrai ir moterys, „filosofuojantys“ sėdėdami ant cementinio rentinio liekanų – kadaise apskrito trijų metrų skersmens fontano pagrindo, kurio centre stovėjo grakšti marmurinė mergaitė. Kadaise toji mergaitė buvo sunėrusi virš galvos rankas, bet dabar iš tų rankų buvo likęs tik prisiminimas. Kiemo „filosofai“ vaišindavosi pigiu vynu ir degtine, rūkė dvokiančias cigaretes, aplink mėtėsi nuorūkos, tušti buteliai ir šukės. Į būstą Užupio pakraštyje Kostas grįždavo tik miegoti. Kartais sutikęs pažįstamą ar savo likimo draugą, neturintį kur pernaktoti, priglausdavo nakčiai, jeigu turėdavo, pavaišindavo kava ar taurele brendžio.

Dabar Kostas lėtai sliūkinio per aikštę priešais traukinių stotį. Jis mėgo stoties šurmulį ir specifinį iš garvežių kaminų išmetamą dūmų dvoką, mėgo stebėti pravažiuojančius traukinius, į visas puses skubančius keleivius. Geležinkelio aikštėje, priešais „Gintaro“ viešbučio pastatą, jį užkalbino tamsiame skverelyje stypsiančios kelios merginos. Nužvelgusios paniurusį kažko tarsi ieškančią niekur neskubantį vyrą, pasiūlė paišdykauti už prieinamą kainą, galima netgi čia pat, patogesnėje tarpuvartėje. Kostas Balčius ramiai ir be jokios paniekos kartojo: „Ačiū, ne dabar. Gal kada nors.“ Merginos mestelėjo

jam pavymui keletą ne itin malonių replikų ir paliko ramybėje, dingio tamsos prieglobstyje.

Kostas patraukė per traukinių stoties aikštę žemyn link Pylimo gatvės, paskui pasuko rotušės kryptimi ir atsidūrė Vokiečių gatvėje. Dar kiek paėjėjęs, Balčius priėjo Trakų gatvę ir pro Salomėjos Neries mokyklą nupėdino Vilniaus universiteto centrinių rūmų kryptimi. Nė pats nepajuto, kaip atsidūrė prie šio pastato, kur prie sienos priglundusiame marmuriniame krėsle patogiai įsitaisęs rymojo aštuoniolikto amžiaus pradžios lietuvių grožinės literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis, žiūrintis į aikštę tarp Universiteto gatvės ir Kutuzovo aikštės. Kostas pažvelgė į klasiko paminklą ir jį užplūdo jaunystės prisiminimai. „Tai čia, pro šias universiteto centrinių rūmų duris, aš, žalias jaunuolis iš provincijos, žengiau ketindamas mokytis ekonomikos, nelabai nutuokdamas, kas tai per mokslai. Tai čia sutikau savo sielos ir kūno karalienę – mėlyną tamsiaplaukę garbanę, trapią kaip smilga iš Pamario lankų gražuolę, metais jaunesnę Moniką. Teko labai pasistengti, kol ji sutiko tapti mano žmona. Atsidėkodama už globą ir karštą meilę ji padovanojo man tris sūnus.“ Staiga – ir vėl – širdį nusmelkė skausmas. „Prakeikti turtai! Jų saugotis reikėjo kaip pasiutusio šuns. Kuo daugiau jų turi, tuo labiau jų trokšti ir tuo didesnis liūdesys apima, kai norai nepatenkinami. Tai per juos praradau viską, kas man buvo brangiausia.“ Ir Kostas Balčius, penkiasdešimtmetis vyras, bet dėl nuovargio atrodantis gerokai vyresnis, tyliai pravirko. Kelios stambios ašaros nuriedėjo skruostu, maišėsi su lietaus lašais ir ritosi raukšlėtu veidu. „Jeigu būčiau tikintis, – kiek nurimęs mintijo Kostas Balčius, – manyčiau, kad tai Dievo bausmė už nežinia kam padarytas skriaudas. Tikriausiai dabar privalėčiau skubėti į pirmą pasitaikiusią atidarytą bažnyčią ir atgailauti.“ Galų gale nutarė likti ištikimas

senam įpročiui ir patraukė į artimiausią barą. Juolab kad kišėnėje dar turėjo kelias dešimtis ar kiek daugiau litų. Ten sušils ir nusiramins.

Balčius apsisuko ir siaura Universiteto gatvele, vingiuojančia tarp universiteto ir prezidentūros rūmų, patraukė aukštyn. Čia pat, už kampo, buvo prabangus restoranas „Senasis rūsysis“, kadaise dažna rimtų verslo vyrų susitikimų vieta.

Laikydamasis už išblizgintų žalvarinių turėklų, jis nusileido platokais marmuriniais laiptais į rūšį, garderobe paliko nuo lietaus sudrėkusį lietpaltį ir įsitaisė ant aukštos kėdės prie apskrito baro. Aplink tvyrojo paslaptinai jauki prietema, tik stiklinėse baro vitrinose tarp įvairiausių formų ir dydžio butelių su alkoholiu raibuliavo vaivorykštiniai šviesos atspindžiai. Kostas paprašė barmeno puodelio juodos kavos ir pusantro šimto gramų konjako. Laukdamas gėrimo, ėmė žvalgytis po patalpą.

Bare žmonių beveik nebuvo. Kažkur tolimesnėje restorano salytėje, atskirtoje žvejo tinklą imituojančia nerta pertvara, aidėjo garsūs sveikinimai, šūksniai ir juokas. Kitapus baro, tiesiai priešais Kostą, sėdėjo dvi jaunos merginos, dvidešimtmetės ar kiek vyresnės, abi ryškiai pasidažiusios, labai simpatiškos, ir iš aukštų taurių gurkšnojo šampaną. Kostas pastebėjo, kad jos vis dėbčioja į jį lyg dvi viliokės. Akimis susitikęs su merginų akimis, jis draugiškai kilstelėjo savo taurę ir sveikindamasis elegantiškai linktelėjo. Merginos nusišypsojo Kostui ir sutartinai pakėlė taures.

Bėgo minutės. Staiga viena mergina pakilo ir nuskubėjo į tualetą. Kita, nešina taure su šampanu, prisiartino prie Kosto. Įsmeigė į Balčių žvitrias rudas akis, ryškiai raudonos lūpos šyptelėjo.

– Regis, čia esat retas svečias, – kreipėsi ji į Kostą. Merginos balsas buvo melodingas, malonus ausiai. – Gal susipažinkim?

Kostas jau buvo bebaigiąs tuštinti savo taurę. Viduje jausdamas malonią šilumą, mandagiai atsakė:

– Kodėl gi ne! Susipažinti ir pasikalbėti visada malonu.

Tai išgirdusi mergina, regis, nustebo. Kiek pasvarsčiusi, tiesiai pasakė:

– Man būtų daug įdomiau ne pasikalbėti, o intymiai pabendrauti. Gyvenu čia pat, netoliese, Pilies skersgatvyje. Ką jūs į tai?

Kostui dingtelėjo, kad jau daugiau kaip pusmetį glėbyje nelaikė moters. Dėl užgriuvusių vargų baigė pamiršti vyro ir moters suartėjimo teikiamus malonumus. Todėl atsakė:

– Neatsisakysiu... Bet pirmiausia noriu pavaišinti jus šampanu.

Mergina ragino paskubėti, esą namuose jos laukia dar dvi draugės. Kostas nesumojo, ką jis veiks pas merginą, jeigu ji turi svečių. Kita vertus, buvo dėkingas jai už kvietimą. Vylėsi, kad jauna mergina, nors ir laikinai, padės užsimiršti, koks vienišas jaučiasi.

Bare nusipirkęs butelį degtinės ir šiek tiek užkandžių, Kostas su naująja palydove išėjo iš restorano. Iki Pilies skersgatvio žingsniavo tylėdami. Neilgai trukus mergina atidarė aukštus medinius vartus ir abu įžengė į nedidelį uždara kiemą. Mergina nusivedė vyrą prie susmegusio į žemę medinio pastato, tada pro apšiurusias šonines duris – į siaurą koridorių, kurio viename kampe riogsojo į ritinį susuktas senas vatinis čiužinys, šalia jo stovėjo plastikinis kibiras su šepetiu ilgu kotu ir ant jo užmestu skuduru. Palubėje ant tamsaus elektros laido kabojo blankiai šviečianti apmūsojusi lemputė, seniai bemačiusi valytojos ranką.

Koridoriuje Kostas pamatė daug durų. Mergina pastūmė vienas iš jų.

Po sekundėlės Kostas atsidūrė kambaryje. Jo viduryje stovėjo nedidelis medinis stalas, prie jo dvi pusnuogės merginos dėliojo pasjansą. Kostas iškart pažino vieną iš merginų, tai buvo ta antroji, matyta „Senajame rūsyje“. Prie sienos stovėjo trys spalvingais užklotais uždengtos lovos. Žemokai kabantis palubės šviestuvas su plačiu medžiaginiu gaubtu ryškiai apšvietė stalo paviršių, o kita kambario dalis skendėjo prietemoje.

Merginos užsimetė lengvus medvilninius chalatelius, ir dabar visi keturi susėdo prie stalo. Kostas padėjo atsineštas vaises. Atkimšo butelį degtinės, pripildė keturis stikliukus.

Jis nesiruošė veltis į intymius reikalus nė su viena mergina. Užtat baisiai panūdo išsikalbėti. Ir kalbėjo neužsičiaupdamas. Apie gyvenimo prasmę, pinigus ir keliones, apie valdžią ir plėšikus, apie daug ką, kas gulėjo ant širdies.

Merginos nustebusios klausėsi ir tylėdamos žiūrėjo į keistą svečią, kuris nerodė jokio noro su jomis „pažaisti“. O Kostas Balčius kalbėjo ir kalbėjo, į nieką nekreipdamas dėmesio. Pagaliau, kai jau išgėrė ne vieną taurelę, susigriebęs ėmė merginų klausinėti, ką jos veikia, kodėl čia gyvena. Supratusios, kad prieš jas – nelaimingas naivuolis, merginos atsakinėjo atvirai ir be baimės. Viena iš jų pasakė esanti Vilniaus universiteto studentė. Atvyko į Vilnių iš Anykščių. Tėvai jau mirę, nėra kam padėti materialiai. Reikia kaip nors išgyventi, va ji ir mėgina... na, ką nors šviesesnio gyvenime pasiekti... Kita mergina pasakojo atvykusi iš skurdžios provincijos. Esą darbo ten gauti neįmanoma, o Vilniuje sugeba pinigų prasimanyti, mat reikia padėti našlaujančiai motinai ir dvimečiam sūneliui, paliktam pas motiną. Vaiko tėvas esą seniai pasipustė padus, dingo be žinios. Tikriausiai glaudžiasi kur nors Anglijos vištynuose.

Kostas atidžiai klausėsi merginų pasakojimų apie jų gyvenimą ir patirtas skriaudas, pažeminimus ir nesėkmes, patarinėjo,

kaip jos turėtų ateityje elgtis, jei nori ištrūkti iš šio liūno. Jis dar niekada nebuvo buvęs toks atviras ir nuoširdus, kaip su šiomis pirmą kartą atsitiktinai sutiktomis merginomis.

Tą vakarą jie dar ilgai šnekėjosi. Ištuštinus Kosto atsineštą butelį, kitą ant stalo pastatė merginos. Galų gale, kai degtinė buvo išgerta, jau gerokai apgirtęs Kostas atsistojo ir tarė:

– Jau eisiu. Vakaras buvo nuostabus... Ačiū, merginos.

– Jeigu pageidausite, visada prašom, – suklego sukikeno merginos ir visos paeiliui išbučiavo Kostą.

Gatvėje viešpatavo naktis. Kostas Balčius, vienišas keleivis, iš Pilies skersgatvio nupėdino pro Šv. Onos bažnyčią, tada per Vilnelės tiltą – į Užupio rajoną. Siaurose gatvėse kur ne kur blykčiojo vėjo siūbuojami gatvės žibintai, namų languose karaliavo tamsa.

Apgraibomis atsirakinęs savo vargano buto duris, Kostas nusimetė lietpaltį, nosispyrė permirkusius batus ir su drabužiais krito į lovą. Užmigo akimirksniu, ko nebuvo jau daugel mėnesių. Prieš rytą pabudo, nušlepsėjo į tualetą, nusišlapino ir vėl krito į guolį. Po akimirkos pasinėrė į sapną, persekiojantį jį jau keletą dienų.

Kostas sapnavo 1971 metų paskutines gegužės dienas. Jis – tvarkingai apsirengęs dvidešimt trejų jaunuolis, laimingas Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto absolventas, ką tik „iškeptas“ pramonės ekonomikos specialistas. Universiteto centrinių rūmų koridoriuje spūstyje laukia drauge su kitais studentais, kada bus pakviestas į iškilmių aulą. Ten, šventiškoje aplinkoje, universiteto rektorius, garsusis matematikas akademikas, įteiks universiteto baigimo diplomą. Kostas už

rankos tvirtai laiko mylimąją Moniką. Ji susijaudinusi, nežinia kodėl įkyriai vis pasakoja apie savo vaikystę, apie savo mamą, kuri pokario metais, kad šeima nebūtų išvežta į Sibirą, bėgo iš Lietuvos gilumos, apie nežinia kur miškuose dingusį jos tėvą, apie tai, kad mama su dviem mažomis dvyneėmis dukrelėmis atklydo į nedidelį Pamario miestelį. Monika glaudžiasi prie Kosto ir kalba, kad labai norėtų, jog šalia būtų bent jau dvyneė sesuo Valentina, mat mama jau mirusi. Kostas per šurmulį sunkiai girdi Monikos balsą. Atsiveria aulos durys, ir visi kaip bičių spiečius sueina į iškilmių salę. Kostas su Monika atsisėda į trečią eilę, kur vietos skirtos absolventams pirmūnams, raudonų diplomų gavėjams. Paskui abu skuba gatve į išleistuvių vakarėlį „Literatų kavinėje“ priešais Katedros aikštę. Kostas, rankoje laikydamas taurę šampano, sako kalbą. Apkabina Moniką ir visų akivaizdoje karštai ją pabučiuoja. Praneša, kad šiandien ji tapo jo žmona. Pasigirsta plojimai ir šūksniai: „Karti degtinė, karti, kad pasibučiuotų, būtų saldi...“ Kostas vėl karštai bučiuoja Moniką ir... nubunda.

Nerimo ir vilties metai

Balčius sunkiai pakilo iš lovos. Kambaryje buvo rudeniškai drėgna ir vėsu, net sąnariai sustiro. Jis jautėsi toks nepaslan- kus. Įjungė dujinę viryklę ir užkaitė virdulį. Karšta juoda kava dabar – pats tas. Rankoje laikydamas puodelį su kava vėl pri- gulė, prieš tai įjungęs televizorių. Mėgo gulėdamas lovoje ir gurkšnodamas kavą klausytis per televiziją transliuojamų ryti- nių žinių, bet nieko įdomaus neišgirdo.

Išjungė televizorių. Išmeigė akis į purviną langą, pro kurį jau skverbėsi blyškūs rudeninės saulutės spinduliai. Balčius nuo jaunystės labai vertino tas akimirkas, kai rytais tūnoda- mas guolyje ir neturėdamas kur skubėti sunėręs rankas virš galvos nugrimzdavo į apmąstymus. Tuo labiau dabar, gyven- damas vienišiaus, kone atsiskyrėlio gyvenimą.

Kostą Balčių nuolat kankino įvairiausi klausimai, kaskart vis dažniau ir skausmingiau slėgė širdį, vis labiau kartino ir taip jau pašlijusį nelengvą gyvenimą. Dažniausiai ramybės ne- duodavo mintis: „Kodėl taip atsitiko būtent man? Ką aš ne taip dariau, kur suklydau?“ Kita vertus, stengdavosi save pateisin- ti: „Dirbau kaip jautis, siekiau sukaupti nekilnojamojo turto ir pinigų. Tiesą sakant, daug kas man ir pavyko. Tačiau galiausiai

išėjo šnipštas. Kodėl ir kas dėl to kaltas? Aš? Gal ir kiti mano namiškiai? Valdžia?“

Kostas įsmeigė akis į saulės apšviestą voratinklį palubėje virš sutrūnijusio lango rėmo. Sidabru blizgantis voratinklis, pro lango kiaurymę skersvėjo išjudintas, ritmingai subanguodavo, ir tada patikrinti, kas nutiko, iš slapto plyšio išlįsdavo aukos kantriai tykantis didžiulis rudas voras su baltu kryžiumi ant nugaros. Pamatęs, kad suklydo ir jokios aukos tinkle nėra, atbulas lėtai grįždavo į savo slėptuvę. O kai voratinklyje įsipainiojo iš kažkur atklydusi vėsos išsekinta muselė, voratinklio šeimininkas pasirodė nepaprastai miklus. Voratinkliu judėjo labai greitai, sugriebė ilgai lauktą auką ir pamėgino nusitempti į landynę.

Balčius stebėdamas voro medžioklę galvojo: „Panašiai ir su mumis, žmonėmis... Mes taip pat įkliūvame į vienokius ar kitokius sąstus. Verslo galingieji kaip vorai mikliai sudoroja mus kaip tą vargšę kvailą muselę...“

Galų gale subarė save: „Užteks apie tai! Geriau galvok apie malonesnius dalykus.“

Balčius ištuštino antrą puodelį kavos ir nelaukta sau pačiam ėmė filosofuoti: „Šnekama, kad kai mirštantysis iškeliauja į dausas, jam prieš akis lyg kino juostoje prabėga visas gyvenimas, visi geri darbai ir visos nuodėmės. Įdomu, ar ir man taip nutiks?“ Jis lyg ir nesiruošė iškeliauti į aną pasaulį, bet dažnai sapnuodavo įvairiausias savo gyvenimo atkarpas. Pastaruoju metu sapnai jį nunešdavo į pirmuosius gyvenimo su Monika metus, į tuos visuomenės pakilimo, kovų, nerimo ir vilties laikus. Atvirai sakant, Kostas Balčius nebuvo aktyvus kovotojas, neretai netgi abejodavo tomis pergalėmis.

Balčius nė nepajuto, kaip prabėgo laikas nuo tos dienos, kai jam ir žmonai Monikai buvo įteikti Vilniaus universiteto

baigimo diplomai. Likimas taip susiklostė, kad abu jie, ką tik sukūrę šeimą, jauna specialistų pora, buvo paskirti dirbti į vieną iš Vilniaus namų statybos kombinatų, esančių sovietinės Lietuvos statybos ministerijos žinyboje. Kostas Balčius, turbūt kad vyras, o dar su raudonu diplomu, buvo paskirtas kombinato Planavimo skyriaus viršininko vienu iš trijų pavaduotojų. Monika taip pat neatsiliko nuo sutuoktinio. Ji, irgi turinti raudoną diplomą, tapo Produkcijos realizacijos skyriaus vadovaujančiąja specialiste. „Galima sakyti, – mintijo Kostas, – kad mums pasisėkė. Abu darbo karjerą pradėjome sėkmingai, ir atlyginimai buvo tikrai geri.“

Tuometiniai namų statybos kombinatai, gyvuojantys sovietinės Lietuvos didžiuosiuose miestuose, buvo partinės valdžios ypatingas pasididžiavimas. Šie kombinatai konvejeriniu būdu visam kraštui gamino vienodus kaip močiutės kepami bulviniai blynai gelžbetoninius stambiaplokščius blokus, iš kurių, lyg iš vaikiškų kaladėlių, buvo statomi nuobodžiai vienodos išvaizdos namai, tipiški sovietinės partokratijos reklamuojamos ir propaguojamos miestų architektūros pavyzdžiai. Savotiški standartizuoti barakai, kylantys augančiuose miestuose, laisvuose vaizdinguose plotuose. Tokios ar labai panašios stilištikos buvo ir kiti sovietinio gyvenimo kūrybos pavyzdžiai – plačiosios kultūros, dailės ir literatūros kūriniai. Propaganda tvirtino, esą niekur kitur pasaulyje nestatoma tokiais tempais ir tiek daug. Ir viskas – darbo žmogui... Lietuvos architektai nemažai pasidarbavo šioje srityje ir buvo puikiai vertinami visoje Sovietų Sąjungoje. Vilniuje jau riogsojo stambiaplokščių namų masyvai Žirmūnuose, Lazdynuose, Karoliniškėse, Naujininkuose, Šeškinėje... Gražios Vilniaus apylinkės apsikaisė vienodais kaip dvyniai suręstais iš blokų penkiaaukščiais, rečiau devynaukščiais ar dvylikaaukščiais. Žiemomis plonos jų

sienos braškėdavo nuo šalčio, nuo drėgmės per siūles rasojo ir verkė atsilaupiusio tinko ašaromis. Taip buvo ne tik Vilniuje, bet ir Kaune, Klaipėdoje, Mažeikiuose ir dar daug kur kitur. Kita vertus, žmonės, išvarginti ilgo laukimo – eilėje būstui kartais tekdavo laukti dešimt metų – noriai kraustėsi į tuos valdžios „dovanotus“ daugiaaukščius ir jautėsi laimingi. Penkiasdešimties ar šešiasdešimties kvadratinių metrų gyvenamasis plotas atsikrausčiusiesiems iš skurdžių bendrabučių atrodė laimės viršūnė. Ypač vaikams. Taigi namų statybos kombinatai dirbo be perstojo, dažniausiai trimis pamainomis, neretai ir ištisą parą.

Tuo metu Balčius dar negalėjo nutuokti, kad Sovietų Sąjunga netrukus subyrės ir Lietuva taps nepriklausoma valstybe. Ir kad šie didžiuliai namų statybos kombinatai su visa įranga, žeme ir pastatais staiga atsidurs veiklių „berniukų“ rankose. Kad valdžia tam neprieštaraus, kad vieno labai sumanaus ministro pirmininko išradimas – oro pinigai (arba talonai) – leis viską pusdykiai prichvatizuoti. Kad po kurio laiko kombinatų vietoje atsiras laukiniam kapitalizmui būdingas reiškinys – galingi prekybos centrai, monopolijos iki šiol negirdėtais skambiais pavadinimais, kad, įsikūrę patogiausiose miestų veiklos koncentracijos vietose, šluote nušluos ir ilgam sutryps besikalančius smulkiosios prekybos ir kitų paslaugų daigus.

Balčių šeima nebuvo nuskriausta. Praėjus metams nuo darbo pradžios namų statybos kombinate ir Monikai pagimdžius sūnų Kostą, jiems buvo suteiktas net trijų kambarių standartinis butas Šeškinės mikrorajone. Iki tol jie glaudėsi viename kambaryje statybininkų bendrabutyje, tad, nors pikti liežuviai vadino Kostą karjeristu, abu su Monika buvo nepaprastai laimingi gavę erdvų šešiasdešimt dviejų kvadratinių metrų butą, o dar patogiam trečiame aukšte.

Kostas prisiminė, kaip Monika, nors abu ir saugojosi, po metų pranešė, kad ir vėl laukiasi. Iš pradžių didelio džiaugsmo nebuvo. Ant rankų – nenustygstantis Kostas jaunesnysis, reikalaujantis, kad mama jį pamaitintų, o pilve – dar vienas nenuorama. „Gerai būtų, kad bent mergaitė gimtų“, – dūsaudama vyrui sakydavo Monika.

Tačiau gandrai nustebino būsimus tėvus. 1973 metais nedidukė smulkutė išblyškusi Monika gana lengvai pagimdė sūnus dvynius – Tautvilą ir Vytautą. Kostas Balčius iš puikybės netvėrė kailyje. „Ne kiekvienas vyras, kad ir galingiausias, sugeba sumeistrauti iš eilės tris sūnus, iš kurių du dvyniai“, – išpūtes krūtinę kalbėjo jis draugams, keldamas taurę šampano. O jo žmona Monika, žiūrėdama į naujagimius tamsiais plaukeliais apžėlusiomis galvytėmis, šypsodama tyliai kalbėjo: „Pasakykite man, kodėl dvyniai, o dar berniukai? Greičiausiai kad ir mudvi su sese Veronika esame dvynės.“

Naujame bute vietos pakako visiems. Tačiau Moniką kamavo neramios mintys: o kaip visus tris iškart išmaudyti, kaip pamaitinti? Ar vaikams augant pakaks pinigų? „Aš eiti į darbą vargu ar galėsiu“, – kartą pasakė vyrui.

Vaikams užmigus, Moniką užplūsdavo malonūs prisiminimai. Štai jas, juodaplaukes dvynes, vienodai išpuoštas ir sušukuotas, su baltais iškrakmolytais kaspinėliais kasose, mama vedasi už rankų pokarinės Šilutės pagrindine gatve, nuo Žibų aikštės į senąjį turgų prie Šyšos upės. Sutikti šilutiškiai vieni su pasigėrėjimu, kitu su pavydu akyse nulydi vienišą moterį ir jos dukrytes...

Monika ryžosi tapti namų šeimininke ir trijų mažamečių sūnų auklėtoja.

Laikas bėgo, augo vaikai, o sykiu ir Balčių šeimos poreikiai. Ilgainiui Kosto Balčiaus ėmė netenkinti užimamos pareigos

ir atlyginimas. Pritariant žmonai, jis ėmė ieškoti naujo geriau apmokamo darbo. Tuo metu kūrėsi Statybos ir remonto trestas, pavaldus Lietuvos komunalinio ūkio ministerijai, ir buvo ieškoma darbuotojų. Sužinojęs apie tai Kostas nedelsdamas kreipėsi tiesiogiai į komunalinio ūkio ministrą, spalvingą ir galingą žmogų, daugiau kaip dviejų metrų ūgio, surusinta lietuviška pavarde, kalbantį tik rusiškai. Ministras, galbūt lietuvių giminės palikuonis, savanoriškai ar komandiruotas buvo atsiųstas iš tuometinio Leningrado. Žmogus jis buvo paprastas, tiesmukas, neieškantis žodžio kišenėje, šmaikštus, kartais kandus, nusikeikiantis, mėgstantis jaunos energingus žmones. Kostas su ministru kalbą rado labai greitai. Ministras pasiūlė jam kuriamo Statybos ir remonto tresto valdytojo vieno iš pavaduotojų pareigas. Pasiūlymas buvo viliojamas: daug didesnis atlyginimas, tarnybinė lengvoji mašina, galbūt ir kitos privilegijos. Taigi Kostas Balčius atsiskaitė su senąja darboviete ir tapo naujai įkurto tresto tarnautoju.

Deja, naujasis darbas ir pareigos Balčių greitai nuvylė. Jam nė kojų nespėjus apšilti, išryškėjo negerovės: užsakymų ir piniginių lėšų trūkumas, kai kurių padalinių neūkiškumas, augančios skolos ir panašūs dalykai. Trumpai drūtai, trestas, dar tinkamai nepradėjęs dirbti, artinosi prie bankroto ar net likvidavimo prarajos.

Balčius mėgo pinigus. Iš prigimties buvo taupus, bet ne šykštuolis. Taupydamas kiekvieną atliekamą rublį, gavęs paskyrą nusipirko lengvąjį automobilį „Žiguli“. Iš šalies stebint, penkių asmenų Kosto Balčiaus šeima, palygti su kitomis, gyveno kukliai, bet ne skurdžiai. Pinigų pakako ir vaikams išlaikyti, ir

maistui, ir drabužiams, ir retoms išvykoms su šeima į kaimyninių respublikų sostines Rygą, Minską ar net Taliną. Žinoma, abu su žmona svajodavo kad ir labai trumpam ištrūkti už Sovietų Sąjungos geležinės uždangos, savomis akimis pamatyti nors vieną kitą didįjį Vakarų Europos miestą, pasižiūrėti, kaip ten žmonės gyvena. Tokiai kelionei pinigų buvo galima sutaupyti nusukus komandiruoatpinigius ar kitaip nelegaliai „sukombinavus“, bet svarbiausia buvo gauti Valstybės saugumo komiteto leidimą išvykti. Tačiau Monikos tėvai kėlė šiai įstaigai įtarimą, ir Monika, nors kelis kartus prašė leisti trumpam išvykti pas Anglijoje po karo atsidūrusį tėvą, atsakymą kaskart gaudavo tą patį – neigiamą. Kostas guosdavo susikrimtusią žmoną, esą tai dar ne pasaulio pabaiga, tik kas iš tos paguodos?

Paskui abu ėmė sukti galvą, kaip užsidirbti, tikriau, „susi-kombinuoti“ daugiau pinigų. Kostas netgi galvojo atsisakyti valdiškos tarnystės ir imtis verslo, kad ir nelabai legalaus. Toks pavyzdys buvo. Privačios komercinės jėgos jau demonstravo galią ir gebėjimus didžiuliam Gariūnų turguje šalia Vilniaus, ten būrėsi iniciatyvūs ir veiklūs žmonės iš visos Lietuvos, svajojantys kuo greičiau praturtėti. Vis dėlto vėliau Kostas apsigalvojo, nemetė valdiškos tarnystės. Ėmė kitais būdais kaupti lėšas ir jas pelningai investuoti, tai yra pasinaudodamas tarnybine padėtimi skolinosi pinigų iš draugų ir pažįstamų ir vienas pirmųjų ėmė investuoti į valdžios jau leidžiamą įsigyti nekilnojamąjį turtą. Ką nupirkęs, ieškodavo būdų, kaip pelningai perparduoti. Tai buvo iš tikrųjų labai pelningas verslas. Stai-ga Kostas pajuto pinigų vertę ir galią. Pasitaikius progai, juodojoje rinkoje ėmė supirkinėti užsienio valiutą, kaupti aukso gaminius ir gintarą dideliais kiekiais. Abu su Monika gyveno taupiai, tad sukaupę gražaus pinigų ėmė važinėti apsipirkti į

kaimyninę Lenkiją, į didžiulį Varšuvos turgų, įsikūrusį „Dinamo“ stadione. Kai ką sau pasilikdavo, kai ką parduodavo.

Kostas prisiminė, kaip ūgtelėjusiems dvyniams brangiai nusamdė kvalifikuotą auklę, buvusią pradinės mokyklos mokytoją, tada jau pensininkę. Vyriausią sūnų Kostą leido į darželį. Dabar Monika jau drąsiai galėjo kartą ar du per mėnesį biznio reikalais vykti į Varšuvą. Jai labai pagelbėdavo artima jos tėvo giminaitė, dirbanti tarptautinio traukinio Leningradas–Vilnius–Varšuva–Vilnius–Leningradas vyresniąja palydove. Nors buvo griežtai draudžiama, abi moterys išslapstydavo lagaminuose aukso gaminius, gintaro papuošalus ar neapdirbto gabalus, taip pat JAV dolerius ir paskui viską parduodavo Varšuvoje. Ten daug pigiau nei Lietuvoje prisipirkdavo įvairių deficitinių prekių – prabangių moteriškų natūralių kailinių, kosmetikos ir parfumerijos, modernios itališkos avalynės – ir gabendavo į Vilnių. Vazinėjimas pirmyn atgal, nuolat kontroliuojant piktiems pasieniečiams, buvo sunkus ir pavojingas darbas, reikalavo geležinių nervų. O ir plėšikai galėjo nusižiūrėti, ir ne tik svetimame, o ir savame mieste galėjo apiplėšti, sužaloti ar net gyvybę atimti.

Kostas pakilo iš lovos, įsispyrė į šlepetes ir nušlepsėjo į vietą, kur karaliai pėsti vaikšto. Sugrįžęs ėmė svarstyti: gal reikėtų rengtis ir keliauti iš namų? Tačiau kur ir ko imtis? Pagaliau nusprendė šiandien niekur neiti, juolab kad į lango stiklą pradėjo įkyriai barbenti lietus. Balčius vėl įjungė televizorių ir virto į guolį. Ekrane prie apskrito stalo sėdėjo tos pačios labai dažnai matomos „kalbančios galvos“ ir šnekėjo apie „homo sovieticus“ gyvenimo kitimą. Viena vidutinio amžiaus moteriškė, laidos

vedėjo pristatyta kaip sociologinių tyrimų specialistė, Kostui priminė senos televizijos laidos „Veidrodis“ vedėją, jausmingąją žurnalistę Danutę, dėl graudulingų kalbų žmonių pramintą „Lietuvos ašara“. Moteris tyliu žemu balsu kalbėjo: „Kad galėtume geriau suvokti sovietinio žmogaus veiklos vingius ir pamažu atgimstančios privatinės nuosavybės kilimo ir kritimo atodūsius bei dedamas viltis ištrūkti iš iniciatyvas kaustančios planinės sovietinės ekonomikos gniaužtų, privalome sugrįžti į 1984 metus. Tiek sovietų Lietuvoje, tiek ir visoje Sovietų Sąjungoje tuometinio šalies prezidento ir komunistų partijos vyriausiojo patrono Michailo Gorbačiovo iniciatyva pradėta skelbti „naujoji ekonomikos politika“ buvo ne tik žodžio, bet ir ūkinės veiklos laisvėjimo ženklas. Kaip grybai po lietaus ėmė steigtis vadina mieji pusiau legalūs kooperatyvai. Šioje srityje išryškėjo atskirų žmonių iki tol slėptas apsukrumas, sumanumas ir darbštumas.“

Balčius klausydamasis nė nepajuto, kaip garsiai pasakė:

– Man atrodo, kad tu, moteriške, iš tikrųjų nė velnio nenustuoki apie „naujos ekonomikos politiką“.

Kitas pokalbio dalyvis, akiniuotas docentas, nelabai mandagiai nutraukė moteriškę: „Ir vis dėlto Michailo Gorbačiovo sumanymas išjudinti šalies ekonomiką nedavė to, ko tikėtasi. Todėl centrinė sovietinė valdžia jau 1987 metais leido gyventojams imtis gana plačios individualios veiklos. Šis valdžios sprendimas paskatino legaliai kurti įvairios veiklos kooperatyvus. Jų po kelerių metų, kaip skelbė viešieji statistikos duomenys, visoje sovietinėje erdvėje veikė 140 tūkstančių. Deja, visoje šalyje, taip pat ir Lietuvoje ekonominė padėtis nepagerėjo, nors norinčių ir sugebančių žmonių iniciatyva buvo pabudinta iš gilaus letarginio miego. Reikėtų atvirai pripažinti, kad individualių kooperatyvų steigimas prie įvairiausių gamyklų įteisinano neregėto masto grobstymus, žlugdė pačias gamyklas.“